

PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG ĐÔ THỊ HÀ NỘI TRÊN NỀN TẢNG TRUYỀN THỐNG ĐẠI HỌC VIỆT NAM

GS. TS Mai Trọng Nhuận
Giám đốc Đại học Quốc gia Hà Nội

Thay mặt cán bộ và sinh viên của Đại học Quốc gia Hà Nội, tôi xin trân trọng và nhiệt liệt chào mừng các vị lãnh đạo Đảng và Nhà nước, lãnh đạo Thành phố Hà Nội, các vị khách quý và các nhà khoa học tham dự Hội thảo quốc tế kỷ niệm 1000 năm Thăng Long – Hà Nội.

Đại học Quốc gia Hà Nội vô cùng vinh dự được Ban chỉ đạo kỷ niệm 1000 năm Thăng Long – Hà Nội, Ban Tuyên giáo Trung ương và Ủy ban Nhân dân thành phố Hà Nội giao nhiệm vụ làm cơ quan thường trực, phối hợp với một số cơ quan khác tổ chức cuộc hội thảo quốc tế duy nhất trong Chương trình Đại lễ mừng Thủ đô yêu dấu của chúng ta tròn 1000 năm tuổi với một chủ đề hàm chứa nhiều ý nghĩa sâu sắc: *“Phát triển bền vững Thủ đô Hà Nội văn hiến, anh hùng, vì hòa bình”*.

Chúng tôi nghĩ rằng không phải ngẫu nhiên mà ĐHQGHN có vinh dự được nhận lãnh trách nhiệm quan trọng như vậy. Điều này trước hết xuất phát từ một truyền thống lớn, một trong những giá trị cốt lõi của Thăng Long – Hà Nội: kinh kỳ ngàn năm tuổi của chúng ta đã và luôn luôn là một thành phố văn hiến, và một trong những yếu tố quan trọng nhất làm nên giá trị văn hiến đó chính là ở chỗ Thăng Long xưa và Hà Nội nay đã và vẫn là một thành phố của đỉnh cao học vấn – một thành phố đại học.

Tròn 7 thập kỷ sau khi Thăng Long trở thành Đế đô của nước Đại Việt, vào năm 1070, Đức vua Lý Thái Tông đã quyết định xây Văn miếu ở kinh thành làm nơi thờ Khổng tử, Chu công và các bậc tiên hiền, làm nơi cho thái tử đến học tập, tu dưỡng. 5 năm sau, năm 1075, dưới triều vua Lý Nhân Tông, khoa thi đầu tiên là khoa thi Minh kinh bác học và Nho học tam trường đã được tổ chức ở Thăng Long. Lê Văn Thịnh được chấm đỗ trở thành “ông Trạng khai hoa” trong lịch sử khoa cử Việt Nam. Năm sau, 1076, sau chiến thắng vang dội của cuộc kháng chiến chống Tống bên bờ sông Như Nguyệt, nhà vua lại quyết định lập ra Quốc tử giám làm nơi đào tạo, bồi dưỡng nhân tài cho đất nước. Những sự kiện lịch sử vừa nêu trên đã khởi đầu cho lịch sử giáo dục đỉnh cao ở nước ta và Quốc tử giám là trường đại học đầu tiên trong lịch sử giáo dục Việt Nam.

Từ sau khi ra đời Văn miếu – Quốc tử giám đã thực sự trở thành một trung tâm quan trọng nhất của trí tuệ nhân văn Việt Nam, một trong những biểu tượng trung tâm của nền văn hiến Đại Việt ở kinh thành. Trải qua hơn 7 thế kỷ tọa lạc ở chốn kinh sư, đây không chỉ là nơi đào tạo hàng nghìn trí thức Nho giáo nổi tiếng mà còn là nơi học tập, tu dưỡng của các hoàng tử, thái tử - những người sẽ nối nghiệp các vua cha trị vì đất nước. Ngoài ra, đây cũng còn là nơi giao lưu trí thức đỉnh cao, nơi Đức vua Lê Thánh Tông cùng “hội Tao đàn” ngâm thơ, bình văn, luận đàm đạo nghĩa và triết lý nhân sinh. Và cao hơn cả, những hàng Bia Tiến sỹ sừng sững và những lời bất hủ, rằng “*Hiền tài là nguyên khí quốc gia. Nguyên khí thịnh thì thế nước mạnh mà hưng thịnh, nguyên khí suy thì thế nước yếu mà thấp hèn*”. Đó chính là lời tuyên ngôn rành mạch về đạo trị quốc, an dân: *trọng hiền, tôn vinh và trọng dụng nhân tài*. Đây cũng là một trong những giá trị cốt lõi, một truyền thống lớn trong tảng nền văn minh – văn hiến của Thăng Long – Hà Nội và của toàn dân tộc Việt Nam.

Kế tục truyền thống đó, trong thời cận đại, Hà Nội chính là cái nôi của nền giáo dục đại học hiện đại và yêu nước. Ngày 16 tháng 5 năm 1906, Toàn quyền Đông Dương Paul Beau đã ký sắc lệnh thành lập Đại học Đông Dương, tiền thân của Đại học Quốc gia Hà Nội ngày nay. Bất kể động cơ ban đầu của người Pháp là gì thì sắc lệnh nói trên đã khai sinh ra một trung tâm đại học theo mô hình hiện đại, đa ngành, đa lĩnh vực đầu tiên ở nước ta. Mặc dù người Pháp đặt ra mục tiêu hàng đầu, không che giấu, là đào tạo ra đội ngũ trí thức người bản xứ trung thành với mẫu quốc và làm việc cho chế độ thuộc địa, nhưng các thế hệ sinh viên của Đại học Đông Dương đã nối tiếp nhau lên đường cứu nước, biến nơi đây thành một trong những nguồn cung cấp chủ yếu các thế hệ lãnh đạo phong trào giải phóng dân tộc như Nguyễn An Ninh, Nguyễn Thái Học, Phạm Tuấn Tài, Trường Chinh, Võ Nguyên Giáp v.v... Và ngay trong đêm trước của cuộc Cách mạng tháng Tám chính khu Học xá Đông Dương đã trở thành nơi quy tụ những trí thức yêu nước theo ngọn cờ của Đảng, dũng cảm xông lên phong trào “gác bút nghiên lên đường tranh đấu”, đập xe xuyên Việt truyền ngọn lửa yêu nước từ Hà Nội tới Sài Gòn.

Đại học Đông Dương cũng là cái lò tôi rèn nên thế hệ trí thức ưu tú đầu tiên của nước ta, tạo nguồn vốn trí lực đầu tiên cho sự ra đời của nền khoa học của nước cộng hòa độc lập non trẻ. Chính trên nền tảng ấy, với khát vọng tạo lập một nền đại học mới “*là một trong những nền tảng của công cuộc kiến thiết quốc gia*” góp phần “*gây nên được một nền văn minh đặc sắc trên ven bể Thái Bình Dương*”, ngày 15 tháng 11 năm 1945 Trường Đại học Quốc gia Việt Nam đã chính thức khai giảng theo Sắc lệnh số 45 ngày 10 tháng 10 năm 1945 của Chủ tịch Hồ Chí Minh, mở ra trang sử mới cho nền giáo dục đại học nước nhà.

Sau khi hòa bình lập lại, năm 1956 Chính phủ đã quyết định thành lập 5 trường đại học tại Thủ đô Hà Nội, trong đó có Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội và Trường Đại học Sư phạm Hà Nội, kế tục truyền thống khoa học cơ bản đa ngành đa lĩnh vực của Đại học Đông Dương và Trường Đại học Quốc gia Việt Nam. Như vậy, Thủ đô Hà Nội tiếp tục giữ vai trò là trung tâm giáo dục đỉnh cao, có sứ mệnh đào tạo đội ngũ trí thức cho công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc và đấu tranh thống nhất nước nhà ở miền Nam. Nhìn lại chặng đường dài gian khổ 20 năm, từ 1956 đến 1975, cán bộ và sinh viên Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội rất tự hào về những đóng góp của mình vào sự nghiệp chung vĩ đại của Thủ đô và của cả nước. Hàng nghìn cán bộ và sinh viên đã dũng cảm lên đường “*xé dọc Trường Sơn đi cứu nước*”, trực tiếp tham gia chiến đấu trên các chiến trường, trong số ấy có nhiều người không thể trở về trường học tập, công tác nữa. Tên tuổi các

anh, các chị cùng với những người như Lê Anh Xuân, Nguyễn Văn Thạc đã trở thành những tượng đài yêu nước của các thế hệ thanh niên – trí thức Việt Nam trong thời đại Hồ Chí Minh.

Trong khi đó, những cán bộ, sinh viên của nhà trường ở hậu phương vẫn miệt mài học tập, nghiên cứu, say mê sáng tạo. Bất chấp những khó khăn, gian khổ, hy sinh những bộ sưu đồ sộ về truyền thống chống giặc ngoại xâm của dân tộc đã kịp hoàn thành, trực tiếp phục vụ cuộc kháng chiến anh dũng, hào hùng của dân tộc. Những nghiên cứu của các nhà khoa học ngành vật lý và toán học của nhà trường đã góp phần phá hủy hàng nghìn thủy lôi, ngư lôi của giặc thả xuống sông Hồng và giúp cho những đường đạn phòng không thêm chính xác, hạ gục những pháo đài bay của Mỹ trên bầu trời Hà Nội.

Sau khi chiến tranh kết thúc, Thủ đô Hà Nội cùng cả nước bước vào thời kỳ hòa bình xây dựng, hàng chục trường đại học mới cũng được thành lập trên địa bàn Thủ đô. *Hà Nội thực sự trở thành thành phố đại học lớn nhất của cả nước.* Đến nay, sau 25 năm tiến hành Đổi mới, nhằm đáp ứng nhu cầu đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế của đất nước, hệ thống giáo dục đại học nước ta đã có nhiều bước phát triển vượt bậc. Tổng số trường đại học và cao đẳng đã lên đến trên 400 trường với khoảng 1,7 triệu sinh viên. Riêng trên địa bàn Hà Nội đã quy tụ trên 50% tổng số trường đại học và sinh viên của cả nước. Bên cạnh đó, Hà Nội còn là nơi tập trung đến gần 90% số các viện, trung tâm nghiên cứu của cả nước với một đội ngũ cán bộ khoa học đầu ngành, đầu đàn của tất cả các lĩnh vực khoa học tự nhiên, công nghệ và khoa học xã hội và nhân văn.

Thủ đô Hà Nội ngày nay đã thực sự trở thành một “*Mega-Technopolis*” – một đô thị đại học tích hợp cao. Đây là một xu thế phát triển điển hình, phù hợp với xu hướng phát triển và yêu cầu của nền kinh tế tri thức.

Thực tế trên đặt ra một số vấn đề lớn trong chiến lược phát triển của Thủ đô:

Thứ nhất, về phía Hà Nội, trong việc hoạch định chiến lược phát triển bền vững của mình cần có những giải pháp thiết thực để triệt để khai thác nguồn lực trí tuệ của cả nước đang tập trung trên địa bàn thành phố. Thăng Long – Hà Nội đã và ngày càng thực sự là nơi “tụ hội nhân tài bốn phương”, nhưng làm sao để tài năng của đội ngũ này tỏa sáng, phát huy tác động và mang lại đóng góp xứng đáng vào sự nghiệp xây dựng đất nước, xây dựng Thủ đô lại là một vấn đề quan trọng nhưng không kém phần nan giải.

Thứ hai, trong công tác quy hoạch và quản lý của Thủ đô, cần phải ý thức đầy đủ rằng, Hà Nội đã và sẽ là một “thành phố đại học”. Đặc điểm này vừa mang lại những cơ hội to lớn nhưng cũng đặt ra nhiều thách thức cho thành phố, nhất là vấn đề chỗ ở, giao thông và môi trường học tập, công tác của đội ngũ rất đông đảo sinh viên, giảng viên và cán bộ khoa học.

Về phía các trường, viện và các cơ quan khoa học đứng chân trên địa bàn Thủ đô, vấn đề quan trọng cần phải được đặt ra là: Làm thế nào để mỗi nhà khoa học, mỗi sinh viên và từng đơn vị góp phần thiết thực nhất vào việc xây dựng và thực hiện các chiến lược phát triển bền vững của Hà Nội trong bối cảnh hiện nay?

Với ý thức đầy đủ về vị thế, vai trò và sứ mệnh của mình, trong thời gian qua, Đại học Quốc gia Hà Nội đã nỗ lực triển khai nhiều hoạt động thiết thực góp phần vào sự nghiệp xây dựng và phát triển của Thủ đô Hà Nội dựa trên những thế mạnh đặc

thù và theo cách riêng của mình. Cho phép tôi nêu ra đây một số đóng góp cụ thể và tiêu biểu nhất:

Thứ nhất, Đại học Quốc gia Hà Nội là một trong những cơ sở đã đào tạo một đội ngũ cán bộ lãnh đạo và quản lý khá đông đảo, có tâm huyết và có trình độ cao cho Thủ đô và cho đất nước. Hiện nay, nhiều đồng chí đang đóng góp tâm sức và tài năng của mình cho Thủ đô và cho đất nước trên nhiều vị trí công tác khác nhau, trong đó có những đồng chí giữ các cương vị lãnh đạo cao cấp của Đảng, Nhà nước và của thành phố. Đây là một trong những niềm tự hào lớn lao của Đại học Quốc gia Hà Nội.

Thứ hai, thông qua hoạt động nghiên cứu khoa học của mình, Đại học Quốc gia Hà Nội đã có nhiều đóng góp thiết thực vào sự nghiệp phát triển kinh tế, xã hội và văn hóa của Thủ đô. Trong các lĩnh vực khoa học tự nhiên và công nghệ, Đại học Quốc gia Hà Nội đã thực hiện thành công hàng chục nghiên cứu nhằm khai thác các nguồn lực tự nhiên, bảo vệ môi trường, cung cấp cơ sở luận cứ cho việc hoạch định chiến lược phát triển bền vững của Thủ đô trong kỷ nguyên văn minh trí tuệ và hội nhập quốc tế. Cụ thể, các nhà khoa học của Đại học Quốc gia Hà Nội đã đi đầu trong việc xây dựng chiến lược khai thác và sử dụng bền vững nguồn nước ngầm ở Hà Nội, đề xuất việc đưa nước sông Đà về phục vụ cuộc sống nhân dân Thủ đô; nghiên cứu, đề xuất chiến lược phát triển không gian Hà Nội mở rộng về phía tây; nghiên cứu theo hướng tích hợp liên ngành kinh tế – tự nhiên – tài nguyên – môi trường để luận chứng cho kế hoạch sử dụng đất đai ở Hà Nội; nghiên cứu bảo tồn hệ sinh thái đất ngập nước, tức hệ thống sông, hồ ở Hà Nội v.v... Bên cạnh những nghiên cứu mang tầm chiến lược đó, có những nghiên cứu rất cụ thể và thiết thực, như việc PGS. TS Hà Đình Đức đang dành nhiều công sức nghiên cứu về “cụ Rùa” ở Hồ Gươm.

Đặc biệt xuất sắc và có ý nghĩa to lớn là các nghiên cứu phục vụ thực tiễn trong các lĩnh vực khoa học xã hội và nhân văn. Đó là các công trình nghiên cứu của cố GS Trần Quốc Vượng, người sáng lập ra ngành “Hà Nội học” để ngày nay Đại học Quốc gia Hà Nội chính là cơ sở đi tiên phong trong lĩnh vực nghiên cứu này. Các nghiên cứu của GS Phan Huy Lê, GS Hà Văn Tấn và các học trò đã cung cấp luận cứ khoa học để khu di tích Hoàng thành Thăng Long được công nhận là Di sản văn hóa thế giới; các nghiên cứu của nhiều nhà khoa học thuộc Đại học Quốc gia Hà Nội trong khuôn khổ Chương trình KHCN đặc biệt KX09 phục vụ Đại lễ kỷ niệm 1000 năm Thăng Long – Hà Nội v.v...

Thứ ba, với vai trò là một trong những đầu mối giao lưu học thuật quốc tế lớn của cả nước, Đại học Quốc gia Hà Nội đã tổ chức thành công nhiều sự kiện KHCN quốc tế có ý nghĩa và tiếng vang lớn, trong đó có hai cuộc Hội thảo quốc tế về Việt Nam học ở Hà Nội, thông qua đó đã giới thiệu, quảng bá rộng rãi các giá trị văn hiến – văn minh và thành tựu phát triển của Hà Nội với bạn bè thế giới.

Trên đây là ba đóng góp quan trọng nhất của Đại học Quốc gia Hà Nội đối với sự nghiệp xây dựng và phát triển Thủ đô trong thời gian qua. Với tính cách là trung tâm đào tạo và nghiên cứu khoa học, phát triển công nghệ đa ngành, đa lĩnh vực chất lượng cao lớn nhất của cả nước, trong chiến lược phát triển của mình, Đại học Quốc gia Hà Nội luôn đặt trọng số ưu tiên lớn vào phục vụ phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa của Thủ đô, coi đó như một trong những mục tiêu quan trọng hàng đầu.

Trong những thập kỷ tới, chúng tôi vẫn cam kết tiếp tục là địa chỉ đáng tin cậy nhất đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho Hà Nội. Đồng thời, các nghiên cứu ứng dụng sẽ tiếp tục hướng mạnh tới mục tiêu giải quyết các vấn đề nảy sinh trong quá trình thực

tiến triển khai các chương trình kinh tế, xã hội và văn hóa của Hà Nội. Trong đó, Đại học Quốc gia Hà Nội đặc biệt quan tâm tới các vấn đề có tính phức hợp cao, đòi hỏi phải giải quyết trên cơ sở cách tiếp cận đa ngành và liên ngành, như các vấn đề phát triển bền vững đô thị, bảo vệ môi trường, sử dụng hợp lý, hiệu quả các nguồn tài nguyên, ứng phó với biến đổi khí hậu toàn cầu v.v... Các nghiên cứu cơ bản liên ngành trong các lĩnh vực khoa học xã hội và nhân văn vẫn luôn là một trong những ưu thế của Đại học Quốc gia Hà Nội. Một trong những định hướng của chúng tôi trong thời gian tới là tiếp tục nghiên cứu phát huy những giá trị và truyền thống văn minh, văn hiến của Thủ đô Hà Nội trong bối cảnh hội nhập quốc tế và toàn cầu hóa. Bên cạnh đó là những nghiên cứu góp phần cung cấp luận cứ cho quá trình hoạch định chính sách phát triển, quy hoạch và quản lý đô thị trực tiếp hướng vào các vấn đề nóng bỏng hiện nay của Thủ đô Hà Nội.

Đại học Quốc gia Hà Nội vinh dự, tự hào được kế tục truyền thống văn hóa và truyền thống học thuật của Quốc tử giám, Đại học Đông Dương, Trường Đại học Quốc gia Việt Nam, Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội giữ vai trò là một trung tâm khoa học đỉnh cao, một cơ sở đào tạo lớn và một địa chỉ văn hóa danh tiếng của cả nước và của Thủ đô Hà Nội. Nhân dịp kỷ niệm Thủ đô yêu dấu, anh hùng và vì hòa bình của chúng ta tròn 1000 năm tuổi, thầy và trò Đại học Quốc gia Hà Nội xin nguyện nỗ lực hết mình để xứng đáng với sứ mệnh, vai trò và với trách nhiệm lớn lao mà đất nước, nhân dân và Thủ đô đã tin cậy gửi gắm, giao phó cho chúng tôi.

Xin chân thành cảm tạ sự chú tâm theo dõi của quý vị và chúc Hội thảo của chúng ta thành công tốt đẹp.